

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ З НЕГАТИВНОЮ ОЦІНКОЮ НА ПОЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Юлія Калужинська

викладач кафедри документознавства,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401
d.yulya.w@yandex.ua

АНОТАЦІЯ

У статті, на основі аналізу газетної періодики, розглянуто вживання лексики з негативною оцінкою для надання характеристики суспільно-політичним процесам, діям та станам, що мають місце на сучасному етапі. Визначено поняття пейоративної лексики та її функціонування у газетних публікаціях. Встановлено, що найактивнішого вияву лексика з негативною оцінкою набуває у суспільно-політичних текстах.

З'ясовано, що оцінність – найважливіша інтенціональна категорія публіцистичного дискурсу, за допомогою якої адресант переконує адресата в певних заданих цілях, і що вона тісно пов'язана з пейоративною лексикою, оскільки саме остання покликає надати певну оцінку тим чи тим подіям, фактам чи особам.

Було виявлено, що для створення певного емоційного забарвлення та надання текстам відповідної оцінки, зокрема негативної, журналісти активно послуговуються крилатими виразами та розмовною лексикою з негативною оцінкою.

Встановлено, що вживання лексики з негативною оцінкою не лише створює експресивно-емоційні настрої, але й подекуди порушує норми літературної норми.

Ключові слова: негативна оцінка, оцінність, пейоративи, лексика з негативною оцінкою.

Для цитати:

Калужинська Ю. Актуалізація лексики з негативною оцінкою на позначення суспільно-політичних процесів. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics.* 2017. Вип. 22 (2). С. 73–84.

Вступ

Слово – це знак, який називає предмети, явища дійсності, їх властивості та відношення між ними. Але слово не лише називає, але й виражає оцінку. Значна кількість слів української мови, номінуючи явища дійсності, одночасно висловлюють ставлення до них, тому в певному контексті значення слів змінюється, передаючи відтінки думки. У цих слів оцінка є складником значення, як відтінок, і вони мають оцінну конотацію.

Мова друкованих засобів масової інформації – один із найдинамічніших підстилів публіцистичного стилю: у ній доволі яскраво й швидко відзеркалюються зміни, що відбуваються в суспільстві. Українська періодика перебуває в постійному пошуку різних засобів суб'єктивного увиразнення мовлення. Газети в мовному плані прагнуть наблизитись до читача, зацікавити його, зокрема засобами емоційно-оцінної лексики. Оцінність у масовокомунікаційному дискурсі має особливий характер, оскільки оцінка в засобах масової інформації – це не просто індивідуальна оцінка, що відображає точку зору конкретного журналіста, а оцінка певних ідеологічних груп суспільства, відображена автором-медіатором у своїх текстах.

Методи дослідження

Оцінність – найважливіша інтенціональна категорія публіцистичного дискурсу, за допомогою якої адресант переконує адресата в певних заданих цілях. Ця категорія оцінки привертає увагу багатьох українських та зарубіжних мовознавців, її розглядають у логіко-семантичному (Арутюнова, 2003), семантико-прагматичному (Бацевич, 1997, Маркелова, 1995) та комунікативному (Гуйванюк, 2001), текстотворчому (Соловій, 2003) аспектах. Проблеми негативної оцінки торкались у своїх роботах дослідники мови засобів масової інформації: С. П. Бирик (2013), Б. О. Коваленко (2002), М. І. Навальна (2011), О. А. Стишов (2003) та ін.

Результати дослідження

Конкретна лексична одиниця може реалізовувати пейоративне значення в умовах певного контексту, якщо у

структурі цієї одиниці присутній емотивно-оцінний аспект. Пейоративами називають лексеми з конотативним аспектом «негативної емотивної семи», за допомогою якої виражається ставлення мовця до адресата. Це може бути вульгарна, розмовно-просторічна, жаргонна лексика. Сфера використання таких слів – розмовно-побутова, у художній літературі їх вживають для створення колориту мовлення героїв. Важливою особливістю використання цієї лексики є можливість негативно «оцінювати» особу співрозмовника, перетворюючи процес спілкування на конфліктну взаємодію. На початку ХХІ століття пейоративами активно послуговуються журналісти. Слова з негативним значенням використовують у текстах на різні теми, з метою акцентування уваги читачів на певних негативних процесах, що відбуваються у сучасному суспільстві, політиці, економіці.

Найбільшого вияву негативно оцінна лексика набуває у суспільно-політичних текстах: *судити* «розглядати чію-небудь справу у судовому порядку» (Словник української мови, ІХ, с. 825); *застрелитися* «убити себе з вогнепальної зброї» (Словник української мови, ІІІ, с. 334); *згорьований* «який зазнав багато горя, страждань» (Словник української мови, ІІІ, с. 522); *підстрелити* «ранити, уражати пострілом» (Словник української мови, VI, с. 509); *катувати* «допитуючи, піддавати тортурам, мучити, сильно бити, завдавати тяжких фізичних мук, страждань» (Словник української мови, IV, с. 121); *закатований* «замучений до смерті тортурами» (Словник української мови, ІІІ, с. 140); *виродок* «людина, що втратила кращі якості, недолюдок» (Словник української мови, I, с. 474); *палій* «той, хто зробив підпал» (Словник української мови, VI, с. 29), напр.: «Десятикласника *судять* за вбивство семикласника» (ГПУ, 2.01.2015); «*Комісар застрелився* в робочому кабінеті із табельної зброї» (С, 10.01.2015); «Додому *згорьована* жінка прибула у супровід реанімобіля» (ВЗ, 12.11.2014); «Зірку «Бригади» *підстрелили* в Москві» (ГПУ, 31.10.2014); «Провідного лікаря Мелітополя *викрали і катували* до напівсмерті» (ГУ, 26.03.2015); «Досі побутує стереотип: Стус – ліричний поет із трагічною доле, «ні за що» *закатований* у радянському таборі смерті» (УМ, 5.02.2015); «Геть побиту людину *виродки* живцем закопали у

полі...» (СВ, 27.03.2015); «**Палій** утік за кордон» [про підпал штабу «Беркута»] (Е, 30.03.2015).

Негативного маркування набувають також тексти з використанням крилатого виразу *цап відбувало*. Це біблійний вираз, що походить з опису особливого староврейського обряду покладання гріхів усього народу на живого цапа. У періодиці він вживається у значенні «людина, на яку постійно звалюють чужі провини, той, хто несе відповідальність за інших» [<http://slovopectia.org.ua/33/53414/33111.html>], напр.: «**Саме тому знаходять таких *цанів* відбувалів, як Бочковський**» (Е, 30.03.2015).

Через поведінку деяких політиків та конфлікти у владних колах, політичне життя країни піддається критиці в газетних текстах. Для маркування таких явищ використовують лексеми з негативним значенням: *красти* «нишком привласнювати чуже» (Словник української мови, IV, с. 328); *програти* «зазнавати невдачі, поразки, втрачати, позбуватись чого-небудь» (Словник української мови, VIII, с. 156); *догана* «засудження, несхвалення чийої-небудь поведінки, чийось учинків; офіційна негативна оцінка чих-небудь вчинків, чийогось ставлення до роботи» (Словник української мови, II, с. 338); *свавілля* «необмежена влада, відсутність законності, справедливості; схильність діяти на власний розсуд» (Словник української мови, IX, с. 63); *блокувати* «піддавати блокаді, брати в блокаду, оточувати, ізолювати» (Словник української мови, I, с. 202); *хабар* «гроші або речі, що даються службовій особі як підкуп, плата за які-небудь злочинні, незаконні дії в інтересах того, хто їх дає» (Словник української мови, XI, с. 7); *хабарник* «той, хто бере хабарі» (Словник української мови, XI, с. 7); *хабарництво* «одержання хабарів службовою особою» (Словник української мови, XI, с. 7), пор.: «**Банк Пионки *вкрав* 65 мільйонів гривень, призначених на енергетику – СБУ**» (ДТ, 17.01.2015); «**Порошенко *програв* усе. Й мінські домовленості, і Донбас**» (ГПУ, 7.11.2014); «**Взагалі депутати, які наполегливо кликали Гонтареву в Раду, практично не слухали доповіді голови НБУ, за що також отримали «*догану*» від спікера**» (С, 16.01.2015); «**Ми бачимо нечесні дії, бачимо суддівське *свавілля***» (Е, 30.03.2015); «**У Раді *заблокували* Гонтареву під крики: «Ганьба!»**» (ВЗ, 6.03.2015); «**Податкові**

органи отримали величезну базу ухвалювати нестандартні рішення, що означає небувалий розквіт **хабарництва**» (УМ, 9.01.2015); «Затриманих **хабарників** з Міндоходів можуть відпустити за 240 тисяч гривень» (УП, 17.01.2015); «Прокуратура звинувачувала службовця високого рангу в отриманні **хабара** у значному розмірі» (ВЗ, 5.02.2015); «Так, позавчора у прес-службі столичної прокуратури повідомили: керівників дирекції ДП «Укрпошта» затримали за **хабар**» (УМ, 14.11.2014).

Без уваги журналістів не залишається і політична ситуація в сусідній державі – Росії та дії її очільника Володимира Путіна. У зв'язку з напруженими стосунками між нашими країнами, у таких публікаціях теж переважає лексика з негативною оцінкою: *війна* «організована збройна боротьба між державами, суспільними класами» (Словник української мови, I, с. 669); *цинізм* «відверто зневажливе, зухвале ставлення до загальноприйнятих норм моралі, етики, до чого-небудь, що користується загальним визнанням, повагою» (Словник української мови, XI, с. 215); *капостити* «робити капости» (Словник української мови, IV, с. 96); *залити за комір* «пити надмірно алкогольні напої, пиячити» (Словник української мови, III, с. 183): напр.: «Кремль у будь-який час може почати повномасштабну **війну**...» (ГУ, 18.12.2014); «Путін – це таке собі схрещення імперського **цинізму** з комплексом курдупеля» (ВЗ, 5.12.2014); «Ну і як же без США, які завжди **капостять** Росії, впливаючи на її відносини з сусідами» (УМ, 5.12.2014); «Бив дружину і **заливав за комір**» [про минуле Путіна] (УМ, 20.02.2015).

Негативний стан справ у сусідній державі описує лексема *криза* «1. Різка зміна звичайного стану речей, злам, загострення становища; 2. В економіці капіталістичного суспільства – періодичне перевиробництво товарів, що призводить до різкого загострення всіх суперечностей економіки; 3. Переломний момент під час хвороби, після якого стан хворого відразу поліпшується або погіршується; 4. Гостра нестача чого-небудь» (Словник української мови, IV, с. 343. Вважаємо, що саме у значенні «загострення становища» вона й була ужита авторами, пор.: «Російська **криза**. Початок» (УП, 18.12.2014).

У деяких текстах натрапляємо на використання прикметника *імперський*. Не можемо не зазначити його негативний відтінок, оскільки за словником він трактується як «прикм. від *імперія* – велика монархічна держава, на чолі якої стоїть імператор; про дореволюційну російську державу, на чолі якої стояв цар» (Словник української мови, IV, с. 21). Нині цей прикметник вживають для позначення стану справ у сусідній державі, намаганні її очільників провадити політику, подібну до тієї, що була притаманна імперіям, а тому негативно характеризує сучасну Росію у контексті про відмову України від нав'язаного політичного курсу сусідньої держави, пор.: «Україна віддалилась від *імперської орбіти Росії...*» (ВЗ, 30.10.2014).

Не лише дії Росії в цілому, а й Президента Путіна окремо піддають критиці в газетних статтях. Це помітно в темі про його поїздку до Брісбена, де з ним ніхто не бажав спілкуватись. Щоб описати подібне ставлення, журналісти використали лексему *ізгой* «у Київській Русі – людина, що вийшла зі свого колишнього суспільного стану у зв'язку з викупом із холопства, розоренням і т. ін.» (Словник української мови, IV, с. 13), пор.: «По суті, Путін у Брісбені виявився справжнім *ізгоєм*, президентом, з яким ніхто не бажав вітатися» (ГУ, 18.11.2014).

Володимира Путіна негативно характеризують у газетних текстах також лексемою *безумство*, що має значення: «1. Божевілля; 2. Нерозсудливість, нерозумні, безглузді дії» (Словник української мови, I, с. 151). Використовуючи цю одиницю, описують нелогічність його кроків, напр.: «Після запропонованого Путіним чергового «мирного плану» здавалося: ось воно – документальне підтвердження путінського діагнозу «*безумство*» (ВЗ, 29.01.2015).

Крім того, у значній кількості статей йдеться про відносини Росії з Україною чи представниками влади. Наприклад для того, щоб позначити певну діяльність щодо колишнього президента Віктора Януковича, було вжито словосполучення *підкладати свиню*, що тлумачиться як «завдавати прикрошів комусь, діяти підступно проти когось» (Словник української мови, IX, с. 72). Таким чином публікація про дії російської прокуратури набуває негативного

значення, напр.: *«Російська Генпрокуратура підклала свиню Януковичу»* (УП, 30.09.2016).

У цій же тематиці вжито лексему *вигулькувати*. За «Словником української мови» вона трактується як: «раптово, швидко з'являти звідки-небудь, з-за чогось, показуватись, виглядати» (Словник української мови, I, с. 381). Загалом слово має нейтральне значення, однак, коли йдеться про деякі процеси на Укрпошті, до яких дотичні російські представники, текст набуває негативного звучання, пор.: *«Тепер постає інше питання – в кого й через кого харківська компанія купувала для «Укрпошти» згадане взуття, що в закупівлі вигулькнув російський слід»* (ВЖ, 02.09.2016).

Функціонування в газетних текстах розмовної лексики з негативним відтінком надає їм емоційного забарвлення, змушує читача звернути увагу на ті чи ті події, описані в статтях, оцінити певні процеси, явища чи осіб. Наприклад, лексема *цькування* дія за значенням *цькувати* «розм. Переслідувати кого-небудь різними нападами, наклепами; підмовляти до ворожих дій, підбурювати проти когось» (Словник української мови, XI, с. 259) вживається в мові українських друкованих засобів масової інформації переважно для негативної характеристики дій зі сторони російських політиків, напр.: *«Княжицький поскаржився міліції на цькування з боку російських пропагандистів»* (УМ, 23.03.2015); *«Путін заявляє, що опозицію цькують без його вказівки»* (УП, 18.12.2014).

Негативної оцінки текстам надає лексема *обдурювати* «1. Вводити кого-небудь в оману діями або словами, звичайно для власної вигоди; 2. Діяти нечесно, вдаючись до обману, шахрайства щодо кого-небудь» (Словник української мови, V, с. 484), напр.: *«Але в цьому випадку можливість того, що Петру Олексійовичу вдасться обдурити Володимира Володимировича, залишається під великим питанням»* (Д, 31.10.2014); *«Спираючись на захмарні рейтинги та чи не на цілковиту суспільну підтримку своїх дій з боку обдурених телепропагандою пересічних громадян, він [Путін] прагне й надалі тиснути на нашу державу економічно»* (В, 09.2014).

Розмовну лексику вживають і для характеристики політичних діячів нашої країни, і для номінації певних суспільних процесів (*пройдисвіт* «хитра, пролазлива, спритна у своїх вчинках людина; людина, здатна на ганебні, нечесні вчинки, на обман, підлість» (Словник української мови, VIII, с. 191); *протринькати* «витрачати, тратити марно, нерозумно, марнотратити» (Словник української мови, VIII, с. 326); *розтпрощити* «ламати, розбивати на частини, шматки» (Словник української мови, VIII, с. 833)), напр.: «*Аксѡнов звинуватив «пройдисвітів» з НТВ у брехні*» (ВЗ, 30.11.2015); «*Скільки грошей протринькали нардепи на закордонні поїздки*» (Е, 22.02.2016); «*У Рівному розтпрощили меморіальну дошку Бандері*» (ВЗ, 4.01.2016).

Висновки

Отже, публіцистика початку ХХІ сторіччя характеризується активним використанням лексики з негативною оцінкою для надання газетним текстам відповідного забарвлення. Переважно, такі лексичні одиниці вживають у суспільно-політичних текстах, у статтях про Росію та її очільників, а також для характеристики політичних діячів нашої країни.

Література

- Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл : Логико-семантические проблемы. 3-е изд., стер. М. : Едиториал УРСС, 2003. 383 с.
- Бацевич Ф. С., Космеда Т. А. Очерки по функциональной лексикологии : монография. Львов : Світ, 1997. 392 с.
- Бибик С. П. Усна літературна мова в українській літературі повсякдення. Ніжин : Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 589 с.
- Гуйванюк Н. В. Агафонова А. М. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ (на матеріалі авторизованих конструкцій сучасної української мови). Чернівці : Рута, 2001. 56 с.
- Коваленко Б. О. Стилiстично занижена лексика в мові сучасної української публіцистики : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кам'янець-Подільський, 2002. 182 с.
- Маркелова Т. В. Семантика и прагматика средств выражения оценки в русском языке. *Филологические науки*. 1995. № 3. С. 67–79.
- Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст. : монографія. К. : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.

- Соловій У. В. Оцінно-образна номінація у структурі художнього тексту (на матеріалі української «малої прози» кінця XIX – початку XX століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2003. 24 с.
- Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.
-

УДК 81'373

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ
С НЕГАТИВНОЇ ОЦЕНКОЇ НА ОБОЗНАЧЕННЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ**

Юлия Калужинская

преподаватель кафедры документоведения,

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет

имени Григория Сковороды»,

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий,

Киевская обл., Украина, 08401

d.yulya.w@yandex.ua

АННОТАЦІЯ

В статье на основе анализа газетной периодики, рассмотрены употребление лексики с негативной оценкой для предоставления характеристики общественно-политическим процессам, деятелям и состояниям, имеющих место на современном этапе. Определено понятие пейоративной лексики и ее функционирования в газетных публикациях. Установлено, что наиболее активного проявления лексика с негативной оценкой приобретает в общественно-политических текстах.

Выяснено, что оценочность – важнейшая интенциональная категория публицистического дискурса, с помощью которой адресант убеждает адресата в определенных заданных целях, и она тесно связана с пейоративной лексикой, поскольку именно последняя призвана предоставить определенную оценку тем или иным событиям, фактам или лицам.

Было обнаружено, что для создания определенной эмоциональной окраски и предоставления текстам соответствующей оценки, в частности негативной, журналисты активно используют крылатые выражения и разговорную лексику с отрицательной оценкой.

Установлено, що використання лексики з негативною оцінкою не тільки створює експресивно-емоціональні настроєння, але й порушує норми літературної мови.

Ключові слова: негативна оцінка, оціночність, пейоратив, лексика з негативною оцінкою.

Для цитати:

Калужинська Ю. Актуалізація лексики з негативною оцінкою на означення суспільно-політичних процесів. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. Вип. 22 (2). С. 73–84 [на укр. мові].

UDC 81'373

**ACTUALIZATION OF LEXIS WITH NEGATIVE
EVALUATION FOR DETERMINATION OF SOCIAL
AND POLITICAL PROCESSES**

Yuliia Kaluzhynska

teacher of Document Science Department,

SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda»,

30 Sukhomlynskyi Str., Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg., Ukraine, 08401

d.yulya.w@vandex.ua

ABSTRACT

In the article, on the base of an analysis of newspaper periodicals, lexis of negative evaluation to provide characteristics of social and political processes, personalities and states that have place today is determined. The concept of pejorative vocabulary and its functioning in newspaper publications are determined. It is established that the most active expression of the vocabulary of negative evaluation is acquired in socio-political texts.

It was found that evaluation – intentional and most important category of journalistic discourse through which the sender persuades the recipient in certain specified purposes, and that it is closely related to pejorative vocabulary, since the latter is intended to provide some assessment of whether those same events, facts or persons.

It was found that to create some emotional color and provide the text of the evaluation, including negative, journalists actively use aphorisms and spoken language of negative evaluation.

It is established that the use of the vocabulary of negative evaluation not only provides expressive and emotional atmosphere, but sometimes violates the literary norm.

Key words: negative evaluation, evaluation, pejorative vocabulary of negative evaluation.

For citation:

Kaluzhynska, Y. (2017). Aktualizaciya leksyky z negatyvnoyu ocinkoyu na poznachennya suspilno-politychnyx procesiv [Actualization of lexis with negative evaluation for determination of social and political processes]. *Psyכולingvistyka – Psycholinguistics*, 22 (2), 73–84 [in Ukrainian].

References

- Arutyunova, N. D. (2003). *Predlozhenie i ego smysl : Logiko-semanticheskie problemy [Sentence and its sense: logical and semantical problems]*. Moskva : Editorial URSS [in Russian].
- Batsevych, F. S., & Kosmeda, T. A. (1997). *Ocherki po funktsionalnoy leksikologii [Notes in functional lexicology]*. L'viv : Svit [in Ukrainian].
- Bybyk, S. P. (2013). *Usna literaturna mova v ukrayinskij literaturi povsyakdennya [Spoken literature language in Ukrainian everyday literature]*. Nizhyn : Vydavnyctvo «Aspekt-Poligraf» [in Ukrainian].
- Gujvanyuk, N. V., & Agafonova, A. M. (2001). *Antropocentrychnyj pidxid do vyvchennya movnyx yavyshh (na materialy avtoryzovanyx konstrukcij suchasnoyi ukrayinskoyi movy) [Anthropocentric approach in studying of language phenomenon (on the material of authorized construction of modern Ukrainian language)]*. Chernivci : Ruta [in Ukrainian].
- Kovalenko, B. O. (2002). *Stylistychno zanyzhena leksyka v movi suchasnoyi ukrayinskoyi publicystyky [Stylistic-lowered lexis in the language of modern Ukrainian publicist]*. *Candidate's thesis*. Kamyaneць'-Podilskyj [in Ukrainian].
- Markelova, T. V. (1995). *Semantika i pragmatika sredstv vyrazheniya otsenki v russkom yazyike [Semantic and pragmatic of means of evaluation expression in Russian language]*. *Filologicheskie nauki – Philological sciences*, 3, 67–79 [in Russian].
- Navalna, M. I. (2011). *Dynamika leksykonu ukrayinskoyi periodyky pochatku XXI st. [Dynamic of lexicon of Ukrainian periodicals in the beginning of XXI century]*. Kyiv : Instytut ukrayinskoyi movy; Vydavnychyj dim Dmytra Burago [in Ukrainian].
- Solovij, U. V. (2003). *Ocinno-obrazna nominaciya u strukturi xudozhnogo tekstu (na materialy ukrayinskoyi «maloyi prozy» kincy XIX – pochatku XX stolittya)*

[Evaluative-figurative nomination in the structure of artistic text]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Styshov, O. A. (2003). *Ukrayinska leksyka kincyа XX stolittya (na materialy movy zasobiv masovoyi informaciyi) [Ukrainian lexicon of the end of XX century (on the material of the language of mas media)]*. Kyiv : Vyd. centr KNLU [in Ukrainian].

Подано до редакції 12.07.2017

Рецензовано 29.08.2017

Прийнято до друку 04.10.2017

